

Pravdepodobne si myslím, že niekedy v roku 2020. Pragmatické markery v slovenčine ako v cudzom jazyku

Martina Ivanová

ABSTRACT:

Probably I think that sometimes in 2020. Pragmatic markers in Slovak as a foreign language

The study deals with pragmatic markers (PMs) and their frequency distribution in the written texts of Slovak as a second language (L2). It focuses on the comparison of written texts produced by non-native speakers of Slovak to describe the acquisition aspects of PMs with respect to their preferential realization in the non-native texts, frequency distribution of individual units, maintenance of polyfunctionality of PMs and types of errors occurring in the texts. Individual functional-semantic classes of PMs are delimited within four domains: textual, propositional, illocutionary and interpersonal. On the basis of data from the acquisition corpus of Slovak *errkorp-pilot* the central markers of those classes are described and their frequency distribution and functions in the texts are analysed. Corpus data are used to manifest i) the tendency towards underrepresentation of PMs in the texts of Slovak as L2, ii) the specificities of the frequency distribution of certain functional and semantic classes of PMs in the texts of Slovak as L2, iii) the tendency towards decreased polyfunctionality of PMs in the texts of Slovak as L2 (polyfunctional PMs are usually limited to realizing one major function in the texts of Slovak as L2). Corpus material also brings evidence for the most frequent errors concerning the usage of PMs, namely lexical ones (falling into the category of substitution with respect to the semantically, formally or pragmatically related PMs, the redundant usage of PMs in the texts, etc.) and syntactic ones (concerning incorrect word order and embedding of PMs).

KLÚČOVÉ SLOVÁ / KEY WORDS:

pragmatické markery, písané texty, slovenčina ako cudzí jazyk, akvizičná pragmatika, akvizičný korpus

pragmatic markers, written texts, Slovak as a foreign language, acquisition pragmatics, acquisition corpus

1. ÚVODNÉ POZNÁMKY

1.1 VYMEDZENIE PRAGMATICKÝCH MARKEROV

Cieľom štúdie je analýza používania tzv. pragmatických markerov (ďalej PMs) v písaných textoch slovenčiny ako cudzieho jazyka (L2). Sústredíme sa najmä na stanovenie preferovaných PMs v medzijazyku študentov, na ich porovnanie s diapazónom PMs v textoch slovenčiny ako materinského jazyka (L1), ako aj na opakované chyby, ktoré sa v súvislosti s PMs v textoch objavujú.

Termín „pragmatický marker“ (ďalej PM) nie je v slovenskom lingvistickom kontexte etablovaný. Funkcie jednotiek, ktoré budeme v nasledujúcej časti textu opisovať,

sa zvyčajne vymedzujú v súvislosti so slovnodruhovou triedou partikul, ¹ resp. v prístupoch, ktoré nepracujú s klasickým vetnočlenským prístupom k syntaxi, sa v prípade niektorých jednotiek používa termín vetné adverbálie, porov. Karlík (2017).

Vzhľadom na komunikačno-pragmatickú orientáciu nášho príspevku budeme namiesto slovnodruhovo/vetnočlensky ukotvených termínov „partikula“ či „adverbálie“ používať termín „pragmatický marker“. Pragmatický marker možno vymedziť ako jednotku, ktorá zo syntaktického hľadiska nie je súčasťou propozičného obsahu výpovede, funguje ako tzv. propozičný satelit (porov. Dik et al., 1990), resp. je nositeľom extrapropozičného obsahu (bližšie pozri Tanghe, 2016), a ktorá vyjadruje rôznorodé komunikačno-pragmatické funkcie. Podľa C. Ghezzi (2014) daný termín odráža skutočnosť, že niektoré jednotky, ktoré sú súčasťou vetných štruktúr, majú funkčný význam súvisiaci s rôznorodými aspektmi komunikačného procesu a vzťahmi medzi účastníkmi a okolnosťami komunikačnej situácie.

Pri vymedzení sémantických charakteristík PMs sa v mnohých teoretických prácach konštatuje, že význam PMs je procedurálny, nie konceptuálny (porov. Fraser, 1999, s. 944). Rozlišovanie konceptuálneho a procedurálneho významu má pôvod v teórii relevancie. D. Wilson a D. Sperber (2012, s. 10) vysvetľujú dichotómiu konceptuálneho a procedurálneho významu tak, že jazyková štruktúra môže kódovať dva typy informácií: konceptuálnu reprezentáciu alebo procedúry vyžadujúce inferenciu toho, ako s konceptuálnou reprezentáciou narábať. Funkciou procedurálnych výrazov je poskytnúť adresátovi informáciu, ako možno výpoveď, do ktorej je prostriedok s procedurálnou funkciou zapojený, interpretovať (Fraser, 1996, s. 186).

Ďalšou vlastnosťou PMs je reflexivita, to znamená, že ide o výrazy komentujúce výpoveď a participujúce na interpretácii výpovede. PMs majú v tomto zmysle status metavýrazov a opis ich významu sa týka vymedzenia ich metalingvistickej a metapragmatickej funkcie (Aijmer & Simon-Vandenberg, 2006).

Okrem termínu „pragmatický marker“ sa v literatúre často pracuje s termínom diskurzívny/diskurzívny marker (DM), resp. diskurzívny operátor. Adjektívom „diskurzívny“, „diskurzívny“ sa tu odkazuje na substantívum „diskurz“, ktorým sa v danom prípade rozumie hovorený dialogický text (porov. Čermáková et al., 2019).² Cieľom našej štúdie však bude analýza písaných textov, preto namiesto termínu „diskurzívny marker/diskurzívny marker“ budeme používať termín „pragmatický marker“. Predpokladáme, že funkcie ako podieľanie sa na koherencii textu, informačný manažment textu, signalizácia interpersonálnych vzťahov a pod., tradične zmieňovaných v súvislosti s DMs, sa uplatňujú aj v písaných textoch. Špeciálne pri opise akvizitných

1 Termín partikula sa používa, aby sa signalizovalo, že dané výrazy neplnia v rámci vetných štruktúr vetnočlenskú funkciu.

2 Termíny „pragmatické markery“ a „diskurzívne/diskurzívne markery“ sa niekedy voľne zamieňajú, niekedy sa DMs chápu ako podskupina PMs. Niektorí autori vymedzujú tieto dva typy jednotiek ako dve nezávislé triedy: funkcia PMs sa týka sociálnej a interpersonálnej kohézie (vzťah medzi hovoriacim a adresátom, typ realizovaného rečového aktu a pod.), zatiaľ čo funkcia DMs sa týka textovej kohézie (rôzne stratégie týkajúce sa manažovania diskurzu; porov. Fedriani & Sansó, 2017, s. 2). Ako strešný termín pre dané podskupiny sa v niektorých prácach používa aj termín funkčné markery (porov. Molinelli, 2018).

procesov je funkčno-komunikačné vymedzenie týchto jednotiek adekvátnejšie než klasický slovnodruhový, resp. vetnočlenský prístup.

Použitie PMs v texte predpokladá istý stupeň pragmatickej kompetencie, ktorá zahŕňa schopnosť konštruovania koherentného diskurzu (resp. textu), adekvátnej diskurzívnej (textovej) organizácie a zaujatia postoja hovoriaceho k zložkám komunikačnej situácie a nastolenia intersubjektivity s interlokútorom (porov. Aijmer, 2013). Prvý aspekt pragmatickej kompetencie sa týka vzťahov medzi jednotkami v rámci textovej domény, druhý aspekt sa týka propozičnej, ilokučnej a interpersonálnej domény komunikátov. Tieto dva aspekty odrážajú dvojakú podstatu PMs vo vzťahu k hovoriacemu a adresátovi. Vo vzťahu k adresátovi predstavujú PMs signály, ktoré mu pomáhajú pochopiť, ako je organizovaná textová štruktúra, vo vzťahu k hovoriacemu predstavujú pragmatické markery reflexívne, resp. metalingvistické indikátory zrkadliace mentálne procesy hovoriaceho (porov. Aijmer, 2013, s. 4–6).³

1.2 KLASIFIKÁCIA PRAGMATICKÝCH MARKEROV

V tejto časti vyjdeme z jestvujúcich klasifikácii partikul v slovenských a českých akademických prácach a navrhujeme také triedenie PMs, ktoré budeme následne uplatňovať v našej analýze textov. V slovenčine aj v češtine existuje viacero klasifikačných prístupov, v rámci ktorých sa vymedzujú rôzne funkčno-sémantické triedy partikul, pre češtinu nájdeme sumarizujúci prehľad v Čermák (2008), Nekula (2017a) a i., v slovenčine nachádzame detailnejšiu klasifikáciu v *Morfológii slovenského jazyka* (Ružička, 1966), novšie v Šimková (2001). V nasledujúcej časti vyjdeme z týchto jestvujúcich prístupov a pokúsime sa načrtnúť možný prístup ku klasifikácii PMs, pričom budeme vychádzať najmä z prípadov, s ktorými sme sa stretli v korpusových dátach akvizitného korpusu.

1.2.1 FUNKČNO-SÉMANTICKÁ KLASIFIKÁCIA PRAGMATICKÝCH MARKEROV

Pri klasifikácii jednotiek budeme zohľadňovať jednak doménu, v ktorej PM operuje, a jednak v rámci konkrétnej domény vymedzíme podskupiny jednotiek, ktoré sa spájajú s rôznorodými pragmatickými funkciami. V nasledujúcej tabuľke prezentujeme klasifikáciu odvíjajúcu sa od spomenutých aspektov.⁴

3 V teoretických prácach sa zvyčajne uvažuje o dvoch makrofunkciách PMs: interakčnej a metadiskurzívnej, resp. v niektorých prístupoch sa vymedzujú tri centrálné makrofunkcie: interpersonálna, propozičná a textová, porov. Bazzanella (2006).

4 Doklady, ktoré slúžia na ilustráciu fungovania PMs, pochádzajú z jestvujúcich lexikografických diel slovenčiny, konkrétne z *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* (Kačala et al., 2003) a *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (Buzássyová & Jarošová, 2006; Jarošová & Buzássyová, 2011; Jarošová, 2015). Doklady z akvizitného korpusu *errkorp-pilot* uvádzame očíslované, pričom zachytávame originálne znenie výpovedí aj s ďalšími chybami, ktoré sa v nich objavili. V prípadoch, keď analyzujeme chybné použitie PMs, uvádzame v zátvorke aj tzv. cieľovú hypotézu (*target hypothesis*, TH), ktorá sa vymedzuje ako rekonštrukcia autorovho zámeru, porov. Rosen et al. (2020, s. 28).

OPEN ACCESS

Doména	Typ markera	Príklad
Textová doména	Tranzitné markery	Ale návod, ten si prečítal?
	Rámcové markery	Prídem zajtra, respektíve pozajtra.
	Markery intenzity	Bolo iba desať hodín.
	Fokusátory	Položil to práve pred dvere.
Propozičná doména	Markery epistemicity	Možno videl niečo zaujímavé.
	Evalučné markery	Bohužiaľ , nemôžem prísť.
Ilokučná doména	Afirmátory	Naozaj ma to mrzí.
	Modifikátory	Hlavne , aby vojna nebola.
Interpersonálna doména	Apelové markery	Nech príde neskôr.
	Responzívne markery	Prídeš? Áno .

TABUĽKA 1: Typy PMs v slovenčine.

Z naznačenej klasifikácie je zrejmé, že úspešné použitie PMs sa týka:

- (i) textového manažmentu výpovede: ich úlohou je vyjadriť vzťah medzi dvoma nadväzujúcimi textovými jednotkami (tranzitné markery), uviesť aktualizovaný výraz v rámci textovej jednotky (rámcové markery), zdôrazniť vyššiu či nižšiu mieru platnosti výrazu, resp. vyjadriť približnosť kvanta niečoho (markery intenzity), zdôrazniť či obmedziť platnosť výrazu (fokusátory);
- (ii) propozičného manažmentu výpovede: ich úlohou je vyjadriť postoj hovoriaceho k platnosti propozície z hľadiska miery istoty, zdroja informácií či očakávania (markery epistemicity), resp. vyjadriť kladné alebo záporné hodnotenie propozičného obsahu (markery evaluácie);
- (iii) ilokučného manažmentu výpovede: ich úlohou je potvrdzovať predpoklad o úprimnosti rečového aktu (afirmátory), resp. podieľať sa (spolu s ďalšími lexikálnymi, gramatickými, prípadne prozodickými prostriedkami) na signalizovaní ilokučnej funkcie výpovede (modifikátory),
- (iv) interpersonálneho manažmentu výpovede: ich úlohou je negocovať vzťahy medzi participantmi komunikačného procesu, a to vyjadriť apel ako prejav vôle hovoriaceho vo vzťahu k interlokútorovi (voluntatívne markery), resp. vyjadriť vôľu hovoriaceho vo vzťahu k apelu interlokútora (responzívne markery).

1.2.2 POZIČNÁ CHARAKTERISTIKA PRAGMATICKÝCH MARKEROV

Okrem funkčnej charakteristiky možno klasifikáciu PMs oprieť o ich typickú realizáciu v rámci vetnej štruktúry. Z tohto hľadiska možno vymedziť tieto typy jednotiek:

- a) PMs s typickým iniciálovým postavením: iniciálová pozícia je charakteristická pre tranzitné markery (*ale*): *Ale návod, ten si prečítal?*,
- b) enklitické PMs (*však*): niektoré tranzitné markery majú status enklitík, realizujú sa po prvej prízvukovanej zložke: *Nemôžem však hovoriť za teba.*,

- c) PMs uvádzajúce aktualizovaný výraz: táto pozícia je typická pre rámcové markery realizujúce sa pred výrazom (často s apozíchnou platnosťou), ktorý aktualizujú (*napríklad*): *jarné kvety, napríklad hlaváčik, poniklec, horec*,
- d) PMs uvádzajúce fokalizovanú zložku: táto pozícia je typická napríklad pre markery intenzity a fokusátory, ktoré stoja pred fokalizovaným rematickým výrazom alebo skupinou výrazov (*len*): *Všetko len za dve eurá!*,
- e) PMs s voľnou pozíciou (*našťastie*): táto pozičná realizácia je typická pre markery epistemicity a evaluatívne PMs v rámci propozičnej domény (typicky sú graficky vyčlenené): *Našťastie, už mu je lepšie. / Už mu je, našťastie, lepšie. / Už mu je lepšie, našťastie.,*
- f) PMs reprezentujúce samostatnú mennú vetu: takýto spôsob realizácie je typický pre responzívne a vybrané apelové markery (*však*): *Pekný výhľad, však?*

2. PRAGMATICKE MARKERY V AKVIZIČNOM PROCESE

Výskum akvizície PMs sa týka oblasti tzv. medzijazykovej pragmatiky (Kasper & Schmidt, 1996), resp. akvizíčnej pragmatiky, ktorá sa vymedzuje ako subdoména medzijazykovej pragmatiky hľadajúca odpoveď na otázku, ako sa v L2 vyvíja pragmatický systém (porov. Bardovi-Harlig, 1999). PMs sú dôležitými indikátormi pragmatickej kompetencie (porov. Müller, 2005; Mullan 2010). Mnohé akvizíčné štúdie potvrdzujú zásadné rozdiely v ich používaní v textoch rodených a nerodených hovoriacich. Konštatuje sa, že nerodení hovoriaci 1) preferujú v komunikácii odlišné PMs, 2) majú obmedzenejší repertoár PMs s obmedzeným počtom komunikačno-pragmatických funkcií, 3) majú tendenciu niektoré PMs nadužívať, resp. naopak, používať v menšej miere (porov. napr. Romero-Trillo, 2002; Buysse, 2010). Charakteristiku špecifik osvojovania si PMs nachádzame vo viacerých prácach analyzujúcich jednotlivé podskupiny týchto jednotiek (porov. Nikula, 1996; Granger a Tyson, 1996; Kasper & Schmidt, 1996; Hyland & Milton, 1997; Efstathiadi, 2010; Huang, 2011; Hu & Li, 2015 a i.).

Viacere teoretické práce aj výskumy konštatujú, že pragmatická kompetencia sa buduje pomalšie ako lexikálna a morfosyntaktická kompetencia, čo môže viesť k tomu, že viaceré PMs v textoch L2 absentujú (Zuloaga, 2017). Jedným z faktorov, v dôsledku ktorého PMs kladú zvýšené nároky na akvizíciu, je skutočnosť, že nemajú fixný význam, ale ich význam sa formuje v situačnom použití, dynamicky sa utvára v kontexte. Výsledkom je, že PMs okrem konvencionalizovaných významov neraz disponujú aj kontextovo viazanými, príležitostnými významami, ktoré sa rodia v aktuálnych kontextových podmienkach (Aijmer, 2013). Ďalším dôležitým aspektom je tiež polyfunkčnosť PMs, ktorá im umožňuje plniť v závislosti od kontextu rôznorodé textové a komunikačné funkcie.

Cieľom našej štúdie je preto 1) opísať diapazón PMs v písaných textoch slovenčiny ako L2, 2) porovnaním s korpusovými dátami získanými z korpusovej verzie písaných textov slovenčiny ako L1 zistiť, ktoré PMs sú v medzijazyku hovoriacich nadreprezentované a podreprezentované, 3) stanoviť, či sa v medzijazyku uplatňujú všetky komunikačno-pragmatické funkcie polyfunkčných PMs, 4) opísať najčastejšie typy chýb pri použití PMs v textoch L2 (najmä zámenny s formálne alebo funkčne podob-

nými výrazmi, chyby v pozičnej realizácii a pod.). Vzhľadom na obmedzený rozsah slovenského akvizičného korpusu ide o prvotnú sondu do skúmanej problematiky, takže zistenia, ku ktorým dospejeme, bude možné perspektívne verifikovať na základe rozsiahlejšej a reprezentatívnejšej vzorky dát.

3. METODOLÓGIA A VÝSLEDKY KORPUSOVÉHO VÝSKUMU

3.1 METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ

V štúdií sa pokúsime opísať diapazón PMs v medzijazyku hovoriacich učiacich sa slovenčinu ako L2 na dátach akvizičného korpusu. Hoci v teoretických prácach sa predpokladá vyššia frekvencia uplatnenia PMs v hovorených prejavoch a v dialogických žánroch (porov. napr. Huang, 2011), náš výskum budeme vzhľadom na absenciu akvizičného korpusu hovorených prejavov v slovenčine realizovať na korpuse písaných textov. Budeme vychádzať z dát pilotnej korpusovej verzie akvizičného korpusu *errkorp-pilot* s veľkosťou 137 704 tokenov a 112 537 slov.

Za korpus slovenčiny ako L1, ktorý bude predstavovať referenčný korpus slúžiaci na komparáciu diapazónu PMs v písaných textoch rodených a nerodených hovoriacich, sme si zvolili korpusovú verziu *prim-9-0-public-sane* (hlavný korpus textov s licenciou na on-line vyhľadávanie bez textov, ktoré sú s nesprávnou diakritikou, z oblastí mimo Slovenska a pod.) s veľkosťou 1 620 900 802 tokenov, 1 256 679 127 slov a skladbou 73,69 % publicistické, 16,21 % umelecké, 9,23 % odborné, 0,87 % iné texty. Hoci nejde o komparatívny korpus v pravom zmysle slova, možno ho použiť ako východisko porovnania (najmä pokiaľ ide o frekvenčnú distribúciu PMs, zastúpenie jednotlivých funkčno-sémantických typov a pod.).

3.2 FREKVENČNÁ ANALÝZA

V nasledujúcej tabuľke prezentujeme frekvenčnú distribúciu PMs v korpusových dátach pilotného korpusu *errkorp-pilot* (prvý stĺpec) a korpusu *prim-9-0-public-sane* (štvrtý stĺpec)⁵, a to frekvenčný údaj týkajúci sa distribúcie jednotky na milión dokladov (i. p. m.), zaradenie jednotky do príslušného funkčno-sémantického typu (Typ) a v prípade akvizičného korpusu aj frekvenčný údaj týkajúci sa absolútnej frekvencie (AF).⁶

5 Pri vyhľadávaní sme postupovali na základe príkazu [tag="T.*"] a následne sme na základe funkcie pozitívneho filtra stanovovali distribúciu jednotlivých PMs. Vzhľadom na to, že pracujeme s morfológicky anotovanými korpusmi, sa do celkovej frekvenčnej distribúcie nezapočítavajú doklady polyfunkčných jednotiek s inou slovnodruhovou funkciou, resp. pragmatickou charakteristikou (napr. jednotka *a* vo funkcii konjunkcie, jednotka *možno* v platnosti predikatívneho adverbia a pod.).

6 Pri údajoch z korpusu *errkorp-pilot* šípkou naznačujeme vyššiu, resp. nižšiu frekvenčnú distribúciu v porovnaní s referenčným korpusom textov rodených hovoriacich. Boldom sú zvýraznené jednotky, ktoré sa v porovnávanom korpuse neobjavili v požadovanej frekvenčnej distribúcii. Do zoznamu sme zaradili iba tie jednotky, ktoré mali v akvizičnom

Jednotka (korpus L2)	AF	i. p. m.	Typ	Jednotka (korpus L1)	i. p. m.	Typ
1. Aj	483	3 507,52 ↓	F/T	1. aj	4 409,73	F/T
2. nie	428	3 108,12 ↑	Re/V	2. už	2 193,07	F
3. tiež	227	1 648,46 ↑	T/F	3. nie	1 686,37	Re/V
4. už	200	1 452,39 ↓	F	4. len	1 613,04	R/I/F/M/V
5. len	151	1 096,55 ↓	R/I/F/M/V	5. však	1 301,87	T/V
6. ešte	142	1 031,20 ↑	I/F/E/Ev	6. až	1 086,84	I/F
7. a	136	987,63 ↑	T	7. ešte	1 026,25	I/F/E/Ev
8. napríklad	127	922,27 ↑	R	8. ani	927,39	T/F
9. iba	117	849,65 ↑	I/F	9. a	879,06	T
10. ale	102	740,72 ↑	T/F/V	10. iba	681,60	I/F
11. ani	72	522,86 ↓	T/F	11. najmä	463,44	F/R
12. samozrejme	70	508,34 ↑	E	12. napríklad	420,26	R
13. práve	56	406,67 ↑	F	13. asi	406,65	E/I
14. určite	55	399,41 ↑	E/M	14. tiež	401,31	T/F
15. naozaj	55	399,41 ↑	Af	15. práve	390,76	F
16. možno	54	392,15 ↑	E	16. tak	388,44	T/E/V
17. vôbec	52	377,62 ↑	I/F	17. takmer	355,35	I
18. tak	50	363,10 ↓	T/E/V	18. možno	335,57	E
19. dokonca	46	334,05 ↑	F	19. teda	321,89	R/I
20. však	45	326,79 ↓	T/V	20. totiž	311,98	T
21. až	40	290,48 ↓	I/F	21. ale	292,82	T/F/V
22. aspoň	40	290,48 ↑	I/F	22. vôbec	239,94	I/F
23. takmer	39	283,22 ↓	I	23. dokonca	231,43	F
24. najmä	39	283,22 ↓	F/R	24. naozaj	229,14	Af
25. asi	39	283,22 ↓	E/I	25. určite	229,22	E/M
26. bohužiaľ	32	232,38 ↑	Ev	26. aspoň	213,93	I/F
27. áno	30	217,86 ↑	Re/V	27. no	204,79	T/Re/V
28. naopak	24	174,29 ↑	T	28. áno	189,40	Re/V
29. čo	22	159,76 ↑	V/M	29. i	171,29	T
30. takže	21	152,50 ↑	T	30. predovšetkým	163,34	F
31. hlavne	21	152,50 ↑	F/R/M	31. vraj	160,84	E
32. vlastne	16	116,19 ↓	E/Af	32. samozrejme	157,71	E
33. predovšetkým	16	116,19 ↓	F	33. vlastne	157,00	E/Af
34. skôr	15	108,93 ↑	F	34. predsa	155,72	T/I
35. no	15	108,93 ↓	T/Re/V	35. približne	152,41	I

korpusu minimálnu frekvenciu 5 dokladov, stanovili sme pri nich frekvenciu na milión a do výsledného zoznamu sme zaradili iba tie jednotky z korpusu L1, ktoré dosiahli túto úroveň frekvenčnej distribúcie (požadovaná úroveň dosiahla hodnotu 36 i. p. m.). Funkcie PMs uvádzame podľa jestvujúceho spracovania jednotiek v lexikografických dielach slovenčiny, resp. niektoré funkcie na základe korpusových dokladov dopĺňame).

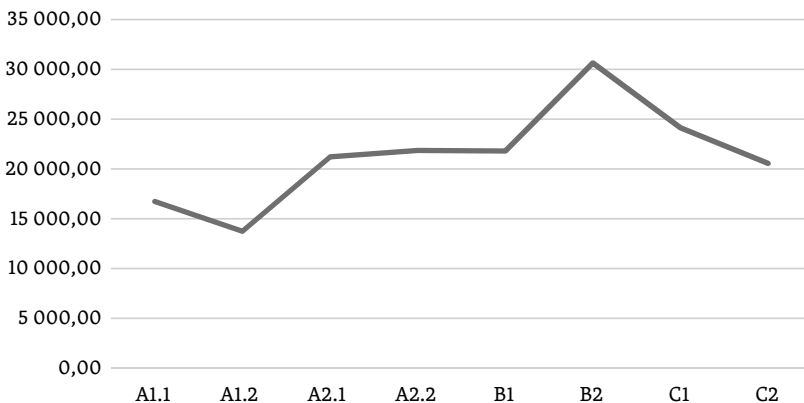
Jednotka (korpus L2)	AF	i. p. m.	Typ	Jednotka (korpus L1)	i. p. m.	Typ
36. približne	14	101,67 ↓	I	36. zrejme	151,67	E
37. zase	12	87,14 ↑	T/F	37. navyše	147,21	T
38. proste	12	87,14 ↑	R	38. hlavne	130,79	F/R/M
39. pravdepodobne	12	87,14 ↓	E	39. vyše	128,81	I
40. okolo	12	87,14 ↑	I	40. naopak	127,82	T
41. konečne	11	79,88 ↑	T/Ev	41. čo	124,53	V/M
42. jednoducho	11	79,88 ↓	R	42. veď	116,06	T/V/M
43. takisto	10	72,62 ↑	T	43. skôr	105,94	F
44. skoro	10	72,62 ↑	I	44. celkom	99,02	I
45. predsa	10	72,62 ↓	T/I	45. pravde- podobne	95,78	E
46. čiže	9	65,36 ↑	R	46. jednoducho	94,54	R
47. lebo	9	65,36 ↑	T	47. prípadne	82,06	R
48. teda	8	58,10 ↓	R/I	48. nech	68,04	V/M
49. taktiež	8	58,10 ↑	T	49. pomerne	65,99	I
50. našťastie	8	58,10 ↑	Ev	50. takže	64,59	T
51. celkom	8	58,10 ↓	I	51. azda	62,26	E
52. vyše	6	43,57 ↓	I	52. zase	59,04	T/F
53. vraj	6	43,57 ↓	E	53. údajne	58,44	E
54. prosím	6	43,57 ↑	V	54. nuž	53,75	T/V
55. pomerne	6	43,57 ↓	I	55. taktiež	53,73	T
56. nech	6	43,57 ↓	V/M	56. iste	51,92	E/Re
57. skutočne	6	43,57 ↑	Af	57. najmenej	50,52	I
58. žiaľ	5	36,31 ↓	Ev	58. okolo	48,63	I
59. sotva	5	36,31 ↑	I/E	59. žiaľ	47,31	Ev
60. prípadne	5	36,31 ↓	R	60. konečne	44,43	T/Ev
61. nepochybne	5	36,31 ↑	E	61. skoro	42,17	I
62. i	5	36,31 ↓	T	62. prakticky	41,13	E
63. škoda	5	36,31 ↑	Ev	63. veru	40,59	Af
				64. zhruba	39,41	I
				65. takisto	39,12	T
				66. našťastie	38,99	Ev
				67. doslova	37,45	F
				68. priam	36,96	F
				69. vari	36,26	M/E
Celkovo		24 886,71			26 219,02	

TABUĽKA 2: Korpusová analýza PMs v korpuse textov slovenčiny ako L2 a korpuse textov slovenčiny ako L1. T = tranzitné PMs, R = rámcové PMs, I = markery intenzity, F = fokusátory, E = markery epistemicity, Ev = evaluačné markery, Af = afirmátory, M = modifikátory, V = voluntatívne (apelové) markery, Re = responzívne markery, AF = absolútna frekvencia

Ako vidíme, v textoch L2 sa celkovo objavilo 63 PMs, ktoré splnili naše podmienky na zaradenie do výskumnej databázy (minimálna frekvencia 5 dokladov). Rovnakú frekvenčnú distribúciu na milión dokladov malo v referenčnom korpuse textov L1 69 jednotiek (stanovená hranica bola 36 dokladov na milión, ide o frekvenčnú distribúciu jednotiek z akvizičného korpusu s absolútnou frekvenciou minimálne 5 dokladov). Pri zohľadnení frekvenčnej distribúcie všetkých jednotiek môžeme vidieť, že frekvenčná distribúcia PMs v textoch slovenčiny ako L1 je vyššia (26 219,02 i. p. m.) než v textoch slovenčiny ako L2 (24 886,71 i. p. m.). Štatistickú významnosť zisteného rozdielu sme overili prostredníctvom testu log-likelihood (logaritmus vierohodnostnej funkcie) na hladine významnosti 0,01 (kritická hodnota pre platnosť hypotézy je v tomto prípade 6,63). Výsledok testu je 8,11, čo znamená, že pri takto nastavenej hladine významnosti ide o signifikantný rozdiel. Možno teda konštatovať, že v medzijazyku nerodených hovoriacich sú PMs štatisticky významne podreprezentované.

V nasledujúcom grafe zachytávame frekvenčnú distribúciu PMs z hľadiska jednotlivých referenčných úrovní (ide o relatívnu frekvenciu PMs v textoch).

GRAF 1: Frekvenčná distribúcia PMs z hľadiska referenčných úrovní.

Ak sa pozrieme na frekvenčnú distribúciu PMs z hľadiska referenčných úrovní, vidíme, že ich zastúpenie v súvislosti so zvyšujúcou sa referenčnou úrovňou stúpa a kulminuje na referenčnej úrovni B2. Následne však dochádza k poklesu distribúcie PMs, čo môže byť dané aj charakterom textov, ktoré sa objavujú na referenčných úrovniach C1 a C2 (väčšie zastúpenie odborne ladených textov a nižšia miera argumentačne ladených textov).

4. INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV

4.1 TEXTOVÁ DOMÉNA

V textovej doméne sa funkcia PMs týka organizácie textovej výstavby, a to signalizovaním, ako sa jednotlivé časti textu na seba vzťahujú (Aijmer & Simon-Vandenberg, 2011), ide teda o PMs so štrukturalizujúcou funkciou.

4.1.1 TRANZITNÉ MARKERY

Funkciou tranzitných markerov⁷ je vyjadriť vzťah medzi dvoma po sebe nasledujúcimi textovými jednotkami. Stoja preto zvyčajne na začiatku výpovedí ako iniciálové vetné komponenty a ako členiace signály vyjadrujú rôzne typy vzťahov medzi vetou a predošlým kontextom. Základným je vzťah prostého priradenia v zmysle kontinuácie funkcie, ktorá býva vyjadrená PMs *a, i, aj, ani, takisto, taktiež, tiež*. Adverzatívny typ vzťahu je vyjadrený PMs *ale, však, naopak, no, zase*. Kauzálné typy vzťahov (dôsledok, príčina, prípusťka) bývajú vyjadrené jednotkami *takže, tak, predsa, konečne, lebo*.

V teoretických prácach sa často konštatuje, že v textoch nerodených hovoriaciach sa objavuje tendencia nadužívať konektory a spájacie výrazy (porov. pre angličtinu Granger & Tyson, 1996). Naše korpusové dáta túto tendenciu v celej funkčno-sémantickej triede nepotvrdzujú, v korpuse textov slovenčiny ako L2 majú tranzitné markery frekvenciu 7 356,36 i. p. m., zatiaľ čo v korpuse testov slovenčiny ako L1 sa tranzitné markery vyskytujú s frekvenčnou distribúciou 9 145,73 i. p. m., takže ich frekvenčná distribúcia je v textoch L2 nižšia.

4.1.1.1 KONTINUAČNÉ MARKERY

V rámci kontinuačných markerov sa v textoch L2 ako centrálné profilujú jednotky *a, taktiež, takisto*. Naopak, periférne je zastúpený konektor *i* (s príznakom knižnosti), ktorý sa ako tranzitný marker v textoch študentov neuplatňuje. Polyfunkčný marker *aj* sa v textoch slovenčiny ako L2 využíva primárne ako marker s funkciou fokalizátora, tranzitná funkcia sa pri ňom realizuje zriedkavo.

Z hľadiska frekvenčnej distribúcie možno o nadužívaní konektorov hovoriť v súvislosti s PM *taktiež* (v textoch slovenčiny ako L2 je frekventovanejší, aj keď nie markantne, porov. dáta v Tabuľke 1) a najmä pri PMs *tiež* (v textoch slovenčiny ako L2 je výrazne nadreprezentovaný, porov. 1 648,46 i. p. m., v textoch slovenčiny ako L1 má zastúpenie 401,31 i. p. m.), *takisto* (v textoch slovenčiny ako L2 má zastúpenie 72,62 p. m., v textoch slovenčiny ako L1 49,12 i. p. m.). V prípade daných markerov ide o tzv. aditívne výrazy vzťahujúce sa na topik a ich použitie sa spája s aditívnym charakterom textovej výstavby,⁸ porov.:

- (1) Mal by mať rád deti a fotky, lebo deti a fotografovať páči sa mi to. *Taktiež*, on musí žiť v Rumunsku. (Rumunsko, A2.2)
- (2) Je obeťou rodiny. *Takisto* je veľmi pracovitá, čo ju neraz stojí veľa nervov, času a síl. (Ukrajina, B2)

⁷ V tradičných prístupoch sa dané typy jednotiek označujú termínom uvádzacie partikuly (porov. Ružička, 1966), resp. partikuly členiace text, v pragmaticky orientovaných prístupoch, resp. v textovej lingvistike sa tiež používa termíny konektory, resp. kontextualizátory (porov. Nekula, 2017a), niekedy tiež diskurzívne konektívy (porov. Hu & Li, 2015).

⁸ Pri tranzitných markeroch uvádzame aj bezprostredne predchádzajúcu vetnú štruktúru, aby sme ilustrovali doménu fungovania PMs.

Na rozdiel od lexikografického spracovania v slovenských výkladových slovníkoch hodnotíme PM tiež ako polyfunkčný marker (v textoch plní tranzitnú funkciu alebo funkciu fokusátora). V prípade, že ide o kontinuačný PM, jeho slovosledná distribúcia v texte má enklitickú povahu:

- (3) *Tiež* podpísala SR dohodu s MMFom. (Srbsko, B2) (TH: SR *tiež* podpísala dohodu s MMFom)

Nadužívanie PM *a* v tranzitnej funkcii sa okrem iného spája aj s úrovňou syntaktickej kompetencie študentov, najmä s tendenciou tvoriť na istom stupni medzijazykového vývinu syntakticky simplexnejšie útvary, čo sa premieta do nižšej miery zastúpenia súvetí v textoch. V dôsledku toho stúpa zastúpenie tranzitných markerov v kontinuačnej funkcii:

- (4) Po jedle všetky rodiny jedia Songpyeon. A šťastne spolu komunikujú. (Kórejská republika, A1.2)
- (5) Bude horúco. A minimálna nočná teplota bude štrnásť stupňov nad nulou. (Čína, A2.1)

V textoch rodených hovoriacich sa medzi najfrekvencovanejšími jednotkami objavuje aj aditívny PM *navyše* so stupňovacím významovým odtienkom, ktorý je však v textoch L2 periférny.

4.1.1.2 ADVERZATÍVNE MARKERY

V rámci adverzatívnych markerov plní centrálnu funkciu jednotka *ale* vyjadrujúca korektúru očakávania a jednotka *naopak* s funkciou korektúry neplatného faktu vystupuje ako kontrastívny marker. PM *ale* je v slovenčine polyfunkčný, okrem tranzitnej funkcie vystupuje aj ako marker s fokusačnou funkciou (*neurobil nič, ale naozaj nič*) a funkciou modifikátora (zdôrazňuje výzvu, prosbu, upozornenie, napr. *ale nebuďte taká prísna*). V textoch nerodených hovoriacich sa však uplatňuje primárne v tranzitnej funkcii. Zároveň je frekvenčná distribúcia tohto markera v textoch L2 výrazne vyššia ako v textoch rodených hovoriacich, pričom najvyššia frekvenčná distribúcia sa viaže s textami nerodených hovoriacich na nižších referenčných úrovniach, konkrétne A1.1 (1 183,83 i. p. m.) a A2.1 (1002,34 i. p. m.). Dôvodom môže byť úroveň syntaktickej kompetencie a preferencia simplexnejších syntaktických útvarov na nižších referenčných úrovniach, porov.:

- (6) Bolo to naozaj zaujímavé a zábavné. *Ale* tiež veľmi stresujúce. (Španielsko, A1.2)

Polyfunkčný je marker *však*, ktorý ako tranzitný marker môže vyjadrovať adverzatívnu aj príčinnú reláciu k predošlej textovej jednotke, pričom tento rozdiel je manifestovaný aj slovosledným postavením markera. Adverzatívne *však* sa v slovenčine

správa ako enklitika (porov. Ivanová et al., 2021), kauzálné *však* sa realizuje v iniciálovej pozícii. Reflektovať tento rozdiel si od študenta vyžaduje istú mieru slovoslednej kompetencie, preto sa v textoch pri použití spomenutého markera často objavujú chyby, porov.:

- (7) Teraz byvám starostavbe a veľke izby je pekné. *Však* musíme veľa kúriť zime, pretože ak nie, byt je mrazivý. (Rakúsko, A2.2) (TH: v zime *však* musíme veľa kúriť)

Polyfunkčný je aj adverzatívny marker *no*, ktorý môže plniť aj rezponzívnu funkciu (*Si spokojný? — No!*), tá je však typická pre dialogické texty a v našom materiáli sa neuplatňuje.

Pri markeri *zase* sa môže okrajovo uplatniť aj fokusačná funkcia (*dôležité sú skutky a zase skutky*), tá však v textoch nerodených hovoriacich nie je doložená a daný výraz sa tu uplatňuje výhradne v adverzatívnej funkcii pri kontrastívnom porovnávaní, porov.:

- (8) S rýchlym rastom výroby a spotreby rastie na jednej strane čerpanie prírodných zdrojov, na druhej strane *zase* množstvo odpadu vyvrhovaného do prostredia. (Ukrajina, B2)

4.1.1.3 KAUZÁLNOLOGICKÉ MARKERY

K PMs, ktoré slúžia na vyjadrenie rôznorodých kauzálnologických vzťahov, patria v textoch L2 markery *tak*, *takže* (s významom konsekutívnosti), *lebo* (s významom kauzálnosti) a *predsa* (s významom koncesívnosti). Koncesívna relácia sa môže vyjadriť aj prostredníctvom kumulovaných PMs, napr. *aj tak, jednako len* a pod.:

- (9) Modrá veľryba sa prejednáva aj dnes, pretože je veľa tých, kto neverí, že tá vlna smrteľ súvisla s hrou. *Jednako len* bolo zahájené trestné konanie proti tzv. kurátorom, ktorí lákali nových mladých účastníkov. (Rusko, C1)

Polyfunkčný marker *tak* okrem tranzitnej funkcie plní aj funkciu rámcového markera (*keby tak dačo ponúkli*) a markera epistemicity (*prídem tak okolo šiestej*). V textoch nerodených hovoriacich sa však uplatňuje len vo funkcii tranzitného markera konsekutívnosti, porov.:

- (10) Bohatí ľudia konajú, aj keď majú strach. To je tak pretože oni už majú dosť, a keď niečo stratia v tomto prípade peniaze majú ešte veľa. *Tak* sa neboja stratiť niečo z nich. (Bulharsko, B2)

Pre PM *tak* však platí, že pri vyjadrení konsekutívnej funkcie sa správa ako enklitika a jeho slovosledná realizácia sa viaže na druhú pozíciu vo vetnej štruktúre po prízvu-kovanom výraze. V textoch L2 sa v slovoslednej realizácii tohto výrazu často objavujú chyby, porov.:

- (11) A v nedelu bude pršať. *Tak* počasie bude chladnejšie ako sobota. (Čína, A2.1)
(TH: počasie *tak* bude chladnejšie ako v sobotu)

Vyjadrenie konsekutívnosti sa v textoch nerodených hovoriacich primárne realizuje prostredníctvom PM *takže*, ktorý je tak centrálnym konsekutívnym tranzitným markerom, porov.:

- (12) Táto bunda je teplá, ale trochu ťažká. *Takže* ju môžem nosiť len v zime. (Kórejská republika, A1.1)

Kauzálny význam sa v textoch L2 vyjadruje prostredníctvom tranzitného markera *lebo*, porov.:

- (13) Musím najprv sama dávať odpadky do správneho koša a už potom vyzývať aj svojich kamarátov, aby robili podobne. *Lebo* nemôžem odsudzovať susedov či štát, ak som nezačala ani vo svojej domacnosti. (Ukrajina, B2)

Pomerne výrazný je rozdiel vo frekvenčnej distribúcii markera *lebo* v textoch nerodených a rodených hovoriacich: jeho zastúpenie je 65,36 i. p. m. v textoch L2 a 25,87 i. p. m. v textoch L1. Vysvetlením tohto stavu môže byť fakt, že v textoch nerodených hovoriacich sa táto jednotka primárne uplatňuje ako súvetná konjunkcia a jeho iniciálová pozícia vo funkcii PM je zriedkavá. Naopak, výraznou tendenciou v medzijazyku hovoriacich je tvoriť simplexnejšie syntaktické útvary, v dôsledku čoho sa konjunkcie často prehodnocujú na tranzitívne PMs v iniciálovej pozícii.

Ďalšie kauzálnologické markery *veď* (s vysvetľovacím významom) a *nuž* (s dôsledkovým významom), ktoré sú frekventované v textoch L1, sú v textoch L2 zastúpené okrajovo a medzi centrálnymi PMs nefigurujú.

4.1.2 RÁMCOVÉ MARKERY

Funkciou rámcových markerov je uviesť nový aktualizovaný výraz v rámci výpovede, a to s metadiskurzívnou funkciou identifikácie, klasifikácie, špecifikácie (konkrétne enumerácie, exemplifikácie, sumarizácie) alebo rektifikácie.⁹ V korpuse textov slovenčiny ako L1 nie sú rámcové markery zastúpené veľmi často, k najfrekventovanejším jednotkám patrí PM *napríklad* s funkciou exemplifikácie (*jarné kvety, napríklad horec, poniklec, hlaváčik*), polyfunkčný marker *len*, ktorý okrem iných funkcií môže ako rámcový marker uvádzať aktualizovaný výraz s funkciou exemplifikácie (*vezmime si len palivo*), polyfunkčný marker *teda*, ktorý ako rámcový marker uvádza aktualizovaný výraz s funkciou identifikácie (*začiatkom tridsiatych rokov, teda v období medzi vojnami*), PM *jednoducho*, ktorý plní funkciu sumarizácie (*prišiel otec, mama,*

⁹ Termín rámcové markery používame podľa práce F. Alonso-Almeidu a F. J. Álvarez-Gila (2021, s. 13), kde sa tieto jednotky definujú ako také typy markerov, ktorých funkciou je „odkazovať na diskurzívne akty, sekvencie, resp. fázy“. V *Morfológii slovenského jazyka* (Ružička, 1966) sa v tejto súvislosti používa termín „vysvetľovacie partikuly“.

sestra aj brat, jednoducho všetci) a PMs prípadne, *aspoň* s funkciou rektifikácie (*napíš, prípadne zatelefonuj; vysvedčenie bude dobré, aspoň si to myslím*).

Frekvenčná analýza textov L2 ukazuje na pomerne vysoké zastúpenie rámcových PMs v medzijazyku študentov a na odlišnosti v ich distribúcii oproti textom L1. Základnými funkciami, ktoré sa uplatňujú v medzijazyku študentov, je funkcia identifikácie, sumarizácie a exemplifikácie. Analýza ukazuje, že každá z týchto funkcií sa v textoch L2 vyjadruje primárne jedným centrálnym markerom. Funkcia identifikácie sa v textoch L2 najčastejšie vyjadruje markerom *čiže* (marker *teda* má oproti L1 nižšie zastúpenie), funkcia sumarizácie markerom *proste* (marker *jednoducho* má oproti L1 nižšie zastúpenie), marker *len* sa v textoch L2 ako rámcový marker exemplifikácie neuplatňuje, jeho funkciu dominantne plní marker *napríklad*, porov.:

- (14) S vynálezom internetu každý kto má pripojenie dostal možnosť sa verejne vyjadrovať, *čiže* dostal mediálny priestor. (Ukrajina, B2)
- (15) Druhej skupine peniaze iba dovoľujú niektoré veci, *napríklad* rozvíjať svoje talenty, spoznávať nové miesta a kultúry, *proste* získavať nové skúsenosti, ktoré hoci nie sú nutné, robia náš život viac zaujímavým. (Poľsko, B1)

4.1.3 MARKERY INTENZITY

Funkciou markerov intenzity¹⁰ je zdôrazniť vyššiu, nižšiu, resp. približnú mieru platnosti výrazu, pričom ich možno rozdeliť do podkategórií, a to na základe toho, aká funkčná špecifikácia sa s nimi spája. V tejto súvislosti budeme vymedzovať tieto skupiny PMs (klasifikácia sa odvíja od taxonómie predstavenej v štúdiu R. Oceláka, 2013):

- (i) maximalizačné: *vôbec* (*vôbec nič sa nestalo*), *celkom* (*celkom nič som nevidel, celkom isto príde*);
- (ii) aproximatívne: *skoro* (*trvalo to skoro tri mesiace*), *takmer* (*takmer nič nejedol, takmer pol roka behám*);¹¹
- (iii) moderatívne: *pomerne* (*je to pomerne zachovaný hrad*), *celkom* (*celkom sa mi páči*);
- (iv) zvägňujúce: *asi* (*asi päťdesiat ľudí len tak postávala na námestí*), *zhruba* (*dosiahneme to zhruba o pol roka*), *približne* (*približne desať rokov som sám*), *okolo* (*vonku je okolo dvoch stupňov*);¹²
- (v) stanovujúce minimum: *aspoň* (*potrebujem aspoň sto eur*);

¹⁰ V teoretických prácach sa v súvislosti s týmito markermi hovorí o príslovkách miery, intenzifikačných časticiach (Nekula, 2017b), neurčitých kvantifikátoroch (Veselý, 2009), resp. o skalárnych modifikátoroch (Ocelák, 2013).

¹¹ V teoretických prácach sa v tejto súvislosti používa termín „numerické aproximativa“, ktoré sa chápu ako jeden z výrazových prostriedkov širšie vymedzenej triedy aproximatív, porov. Ran (2010).

¹² V niektorých prístupoch sa tieto jednotky vymedzujú v rámci samostatnej skupiny tzv. približnostných častíc, porov. Nekula (2017c).

- (vi) vyjadrujúce nedosiahnutie neutrálnej hodnoty: *iba (je iba desať hodín), len (všetko len za dve eurá)*;
- (vii) vyjadrujúce prekročenie neutrálnej hodnoty: *až (trvalo to až dvadsať hodín)*.

Diapazón markerov intenzity v textoch nerodených hovoriacich je veľmi podobný ako v textoch slovenčiny ako L1. V textoch L2 sa neuplatňuje len zvägňujúci PM *zhruba*, a naopak, medzi najfrekventovanejšími jednotkami figuruje aproximatívny prevzatý marker *sotva*, ktorý je v komplementárnom vzťahu s markerom *takmer* (*od únavy sotva vidí – takmer nevidí*), porov.:

- (16) Bol tak nahnevany, že *sotva* mohol hovoriť. (Rusko, C1)

Polyfunkčným markerom je jednotka *len*, ktorá plní funkciu rámcového markera (*vezmime si len také dažďové pralesy*), afirmátora (*len sa neboj!*), markera intenzity s významom nedosiahnutia neutrálnej hodnoty (*mám len tri eurá*), markera intenzity s významom prekročenia neutrálnej hodnoty (*len včera sa vrátil*), fokusátora (*vidí len seba*), evaluačného markera emocionality (*kedy len príde?*) a tranzitného markera (*uvážme len, koľko nás to bude stáť*). V textoch nerodených hovoriacich sa tento výraz primárne uplatňuje vo funkcii markera intenzity s významom nedosiahnutia neutrálnej hodnoty, resp. vo význame fokusátora.¹³

- (17) Maximálna denná teplota bude *len* dvadsať štyri stupňov nad nulou. (Čína, A2.1) = marker intenzity
- (18) Ústava Talianskej republiky obsahuje *len* všeobecnú definíciu práva na prácu, ktorú spresňuje takzvaný Štatút pracovníkov (Statuto dei lavoratori) z roku 1970. (Taliansko, B2) = fokusátor

Ostatné funkcie markera *len* sa v textoch L2 uplatňujú zriedkavo, porov. výpoveď, v ktorej sa objavil vo funkcii markera intenzity s významom prekročenia neutrálnej hodnoty:

- (19) Snehulienka, naľakaná, plačúca, celý deň bežala cez les a *len* večer uvidela domček. (Rusko, C1)

Použitie markerov intenzity predpokladá ich spojenie s výrazom, ktorý disponuje skalárne štruktúrovaným významom. V textoch L2 tak môžu vzniknúť chyby redundantným použitím PM intenzity v kolokácii s výrazom, ktorý takýmto sémantickým príznakom nedisponuje, porov. použitie maximalizátora *vôbec* pri verbe *narodiť sa*

¹³ Na základe manuálnej kontroly korpusových dokladov možno konštatovať, že PM *len* sa v textoch L2 používa primárne vo funkcii fokusátora a markera intenzity. V jednom prípade sme zaznamenali jeho použitie ako apelatívneho (voluntatívneho) PM, vo funkcii rámcového markera, tranzitného markera, markera emocionality, resp. modifikátora sa v textoch L2 neuplatňuje.

(pri ktorom nemožno predpokladať skalárne štruktúrovaný význam). V takýchto dokladoch možno PM hodnotiť ako redundantný:

- (20) Aspoň jeden raz v živote každý človek sa zamýšľal o tom ako bolo, keby sa on náhodou ocitol alebo vôbec sa narodil v tele človeka iného pohlavia. (Ukraina. B2)

4.1.5 FOKUSÁTORY

Funkciou fokusačných PMs je zdôrazniť či obmedziť platnosť výrazu. Jednotky, ktoré plnia v textoch túto funkciu, sú často polyfunkčné a okrem fokusačnej funkcie sa uplatňujú aj v ďalších kategóriách. Dáta ukazujú, že pri polyfunkčných markeroch je buď fokusačná funkcia centrálna a ostatné funkcie polyfunkčného markera sa v textoch L2 neuplatňujú, alebo naopak, daný marker sa primárne v textoch L2 uplatňuje v inej funkcii a fokusačná funkcia je pri ňom periférna¹⁴.

Ako príklad možno uviesť polyfunkčný marker *aj*, ktorý sa v textoch L2 využíva primárne ako marker s funkciou fokalizátora, tranzitná funkcia sa pri ňom realizuje zriedkavo:

- (21) Okrem áut, tu môžeme vidieť *aj* traktory. (Srbsko, B2)

Naopak, marker *ale* sa v textoch nerodených hovoriacich uplatňuje primárne v tranzitnej funkcii, prípady jeho uplatnenia ako fokusačného výrazu sú v textoch L2 zriedkavé. Podobne pri markeri *zase* sa môže okrajovo uplatniť *aj* fokusačná funkcia (*dôležité sú skutky a zase skutky*), tá však v textoch nerodených hovoriacich nie je doložená a daný výraz sa tu uplatňuje výhradne ako adverbatívny tranzitný PM.

Polyfunkčné sú tiež markery *ešte* a *už*, ktoré sa vo funkcii PMs často prelínajú s adverbálnou funkciou vyjadrovania časových relácií. Ako adverbiá majú komplementárnu platnosť: *už* vyjadruje zavŕšenie deja, *ešte* trvanie deja. Ako fokusátory zdôrazňujú platnosť výrazu, pred ktorým stoja, s časovým významovým odtienkom (porov. *ešte dodnes to nevie, už zrána bolo horúco*). Práve komplementárna platnosť pri vyjadrovaní adverbálnych významov spôsobuje ich časté zámenny *aj* vo funkcii PMs, porov.:

- (22) *Ešte* od dávnych čias, zdrava výživa bola veľmi dôležitým faktorom v živote. (Chorvátsko, B2) (TH: *už* od dávnych čias)
- (23) Bola som veľmi prekvapená, keď *už* prišli tri diečatá a potom ešte jedna. (Bulharsko, B1) (TH: *ešte* prišli tri dievčatá)

K neadekvátnej zámene môže takisto dôjsť v prípade PM *ani*, ktorý sa viaže na negovaný tvar verba, porov.:

¹⁴ Proporčné zastúpenie funkcie fokusátora a tranzitnej funkcie evidujeme pri PM *tiež*, ktorý je oproti textom L1 v textoch nerodených hovoriacich výrazne nadreprezentovaný.

- (24) Takisto *aj* silné pohlavie v podstate by nemohlo dať správnu odpoveď na túto otázku. (Ukrajina, B2) (TH: takisto *ani* silné pohlavie by v podstate nemohlo dať správnu odpoveď na túto otázku)

K častým chybám patrí (pravdepodobne na základe fonematickej podobnosti) zámena PM *až*, ktorý zdôrazňuje pripojený výraz, s markermi *už*, resp. *aj*, ktoré týmto funkčným významom nedisponujú, porov.:

- (25) V dvadsať prvom storočí v prvom rade je hmotný blahobyť a už potom morálne hodnoty. (Ukrajina, B2) (TH: a až potom morálne hodnoty)
- (26) Zakorenenie demokratických princípov na Ukrajine trva *aj* dodnes. (Ukrajina, B2) (TH: zakorenenie demokratických princípov na Ukrajine trvá až dodnes)

Zo sémantického hľadiska plnia fokusačné markery reštriktívnu, aditívnu, akcentačnú, resp. gradačnú funkciu. V niektorých prácach sa hodnotia ako intenzifikačné operátory (porov. Čermák, 2008), avšak v prípade fokusácie nejde o vyjadrenie intenzity vlastnosti, okolnosti alebo stavu, ale o zdôraznenie, resp. obmedzenie platnosti propozičnej zložky. Pri polyfunkčných PMs sú zvyčajne obe tieto funkcie v textoch L2 doložené, porov.:

- (27) Peter Sagan má napriek úspechom, ktoré dosiahol, v osobnom živote obrovské problémy totižto oznámil, že sa chce rozviesť so svojou manželkou, s ktorou bol vo vzťahu *iba* štyri roky. (Srbsko, B2) = marker intenzity
- (28) A zmeny — to je *iba* robota času, človek sa za nimi neužíva. (Ukrajina, B2) = fokusátor
- (29) Každý rok firma produkuje až 25 tisíc sladkých výrobkov. (Bielorusko, B1) = marker intenzity
- (30) O rozpravčovi však ani nič nevieme až do konca novely. (Ukrajina, B2) = fokusátor

Z ďalších fokalizačných častíc sa v textoch L2 realizuje PM *tiež* s aditívnou funkciou, ktorý je vysoko frekventovaný najmä na nižších referenčných úrovniach. Najvyššiu frekvenčnú distribúciu má na úrovniach A1.1 (relatívna frekvencia¹⁵ 3 388,11), resp. A2.2 (relatívna frekvencia 3 389,06), na vyšších referenčných úrovniach jeho zastúpenie klesá (od úrovne B1 je jeho zastúpenie približne trojnásobne nižšie), porov.:

15 Ide o frekvenčný údaj označovaný ako *relative text type frequency* alebo *relative density*. Vyjadruje, o koľko viac alebo menej frekventovaný je hľadaný výraz v danom type textu v porovnaní s celým korpusom (bližšie pozri Kilgarriff et al., 2014).

(31) Dôležitý je tiež dôvtip. (Poľsko, A2.2)

Reštriktívnu funkciu plní PM *práve*, napr.:

(32) Napríklad bývala Juhoslávia, ktorá sa rozdelila na menšie štáty *práve* podľa etnického princípu. (Ukrajina, C1)

Delimitačnú funkciu v textoch L2 plnia markery *najmä* a *hlavne*, ktoré zdôrazňujú platnosť výrazu tak, že ho označujú za najdôležitejší, porov. :

(33) S každým rokom sa čo najviac reklamy dostáva *hlavne* na internet. (Ukrajina, C1)

Oba markery sú polyfunkčné, v textoch môžu fungovať aj ako rámcové markery s funkciou exemplifikácie (uvádzajú preferovaný prvok z množiny prvkov), porov.:

(34) Mám ráda veľmi archeológiu, *hlavne* mayskú archeológiu. (Taliansko, A1.1)

Marker *hlavne* môže v textoch plniť aj funkciu voluntatívneho markera vyjadrujúceho naliehavé želanie (ktorého splnenie sa hodnotí ako najdôležitejšie, prvoradé, napr. *hlavne, aby vojna nebola*), táto funkcia však v textoch L2 nie je doložená.

Gradačnú funkciu plní primárne marker *dokonca*, uvádza prvok, ktorý sa hodnotí ako obsahovo závažnejší, relevantnejší, porov.:

(35) Vo väčšine prípadov sa ukázalo, že táto osoba nebola až taká potrebná, niekedy *dokonca* zbytočná... (Ukrajina, B2)

Fokusačné PMs predstavujú výrazy citlivé na aktuálne členenie výpovede, v textoch plnia funkciu rematizátorov, preto sa realizujú pred fokalizovanou frázou, s ktorou tvoria jeden konštituent. Z tohto dôvodu si ich použitie vyžaduje aj slovoslednú kompetenciu vzťahujúcu sa na tzv. informačný manažment výpovede, teda schopnosť identifikovať rému a realizovať ju v písanom texte v typickej finálovej pozícii na základe princípu objektívneho slovosledu. Preto sa uplatnenie fokalizátorov v textoch L2 spája s častými slovoslednými chybami. Problémom je v prvom rade správna identifikácia fokalizovanej frázy, porov.:

(36) Ale ona *len* mala studenú vodu a chlieb. (Čína, A1.2) (TH: ale ona mala *len* studenú vodu a chlieb)

V tomto prípade v úlohe fokalizovanej frázy vystupuje objektové doplnenie *studenú vodu a chlieb*, preverbálna realizácia PM tak nie je adekvátna.

Druhým problémom býva slovosledná realizácia fokalizovaného komplexu, porov.:

(37) Niektorí ľudia majú svadbu v chráme. V tomto prípade, *len* obrat sa koná. (Japonsko, C1) (TH: v tomto prípade sa koná *len* obrad)

Na základe princípov objektívneho slovosledu uplatňovaného v písaných textoch je adekvátnou slovoslednou realizáciou finálovej postavenie fokalizovanej frázy *len obrat*. PM s fokusačnou funkciou je do vetnej štruktúry zapustený adekvátne, chyba vzniká v dôsledku neadekvátnej slovoslednej realizácie celého fokalizovaného komplexu.

4.2 PROPOZIČNÁ DOMÉNA

V rámci propozickej domény sa PMs podieľajú na sprostredkovaní vzťahu hovoriaceho k propozičnému obsahu, a to z hľadiska poznania a presvedčenia o pravdivosti propozície (markery epistemicity), resp. z hľadiska kladného alebo záporného postoja hovoriaceho k propozičnému obsahu (evaluatívne markery).

4.2.1 MARKERY EPISTEMICITY

V triede PMs¹⁶ s významom epistemicity budeme vymedzovať tri centrálné podskupiny: epistemické, evidenčné a expektačné jednotky (porov. Aijmer & Simon-Vandenberg, 2007).

Epistemická modálnosť sa týka epistemickej podpory pravdivosti propozície. Prostredníctvom výrazových prostriedkov epistemickej modálnosti hovoriaci kvantifikuje propozíciu na epistemickej škále: istota o pravdivosti propozície (napr. *určite, iste, nepochybne*) — vysoká miera pravdepodobnosti pravdivosti propozície (napr. *pravdepodobne*) — stredná miera pravdepodobnosti pravdivosti propozície (napr. *asi, možno*) — nízka miera pravdepodobnosti pravdivosti propozície (napr. *sotva, ťažko*).

Zo skupiny epistemických markerov sú v textoch L2 zastúpené tieto jednotky: markery *určite, nepochybne* indikujúce epistemickú istotu, marker *pravdepodobne* vyjadrujúci vysokú mieru pravdepodobnosti platnosti propozície, markery *asi, možno* s významom strednej miery pravdepodobnosti platnosti propozície a marker *sotva* ako prostriedok na vyjadrenie nízkej miery pravdepodobnosti platnosti propozície. Naopak, v textoch L2 sa neuplatňujú ďalšie PMs, ktoré nachádzame v textoch rodečných hovoriacich (napr. *zrejme, iste, azda*). Pokiaľ ide o porovnanie s textami L1, možno konštatovať, že v textoch L2 sú nadreprezentované najmä PMs s hodnotou epistemickej istoty (*určite, nepochybne* sa v textoch L2 vyskytujú v priemere 217,86 i. p. m., zatiaľ čo v textoch L1 majú zastúpenie 124,01 i. p. m.), zatiaľ čo PMs s hodnotou epistemickej pravdepodobnosti (PM *pravdepodobne*) a epistemickej možnosti (PMs *možno, asi*) sú v textoch L2 v porovnaní s textami L1 zriedkavejšie (87,14 i. p. m. v textoch L2 a 95,78 i. p. m. v textoch L1 pri hodnote epistemickej pravdepodobnosti a 337,68 i. p. m. v textoch L2 a 371,11 i. p. m. v textoch L1 pri hodnote epistemickej možnosti). Tieto

16 Spomínaná skupina výrazov sa zaraďuje do skupiny vytyčovacích hodnotiacich partikul, ktoré subjektívne hodnotia obsah aktualizovaného výrazu alebo výpovede. V českom kontexte sa dané jednotky klasifikujú aj ako epistemické adverbálie (porov. Grepl & Nekuła, 2017). V *Mluvnici češtiny 2* (Petr et al., 1986, s. 233) sa tieto jednotky zaraďujú do triedy tzv. hodnotiacich modalitných častíc, *Mluvnice současné češtiny* (Cvrček et al., 2010) ich označuje ako tzv. faktuálne (veritatívne) častice.

výsledky korelujú so zisteniami v práci K. Hylanda a J. Miliona (1997), ako aj s ďalšími výskumami, podľa ktorých sú v textoch L2 frekventovanejšie PMs s funkciou boostingu než s funkciou hedgingu (porov. Hatzitheodorou & Mattheoudaki, 2006; Efsthathiadi, 2010).¹⁷

V textoch L2 sa PMs epistemicity najčastejšie uplatňujú pri vyjadrovaní epistemickej modálnosti v rámci propozície, ktorá referuje o inej osobe/entite, než je osoba hovoriaceho:

(38) Tvoja rodina je *určite* na teba hrdá. (Rakúsko, B1)

Tieto markery sa však môžu objaviť aj vo výpovediach súvisiacich s osobou hovoriaceho v prípadoch, ak autor textu postuluje hypotetický stav vzťahujúci sa na vlastnú osobu:

(39) Na tieto informácie by som bol *určite* zvedavý a nie na opis obrázka v rôznych okuliároch. (Rusko, B2)

Evidencialita sa z kognitívneho hľadiska týka epistemickeho zdôvodnenia pravdivosti propozície, a to špecifikovaním evidencie, teda informačného zdroja, ktorý je východiskom pri stanovení platnosti propozičného obsahu (JA VIDÍM: *evidentne, očitvidne*, JA USUDZUJEM: *logicky*, CUDZIA MIENKA: *vraj, údajne*). Markery evidenciality sú v textoch L2 výrazne podreprezentované. Jediným PM, ktorý sa v našich dátach uplatnil, bol reportívny marker *vraj*, a to pri sprostredkovaní cudzej mienky osoby spomenutej v predošlom texte alebo pri vyjadrovaní všeobecne platnej mienky:

(40) Moja oblubená učiteľka zo základnej školy ma poradili aby som sa ju učila lebo *vraj* má to budúcnosť. (Bulharsko, C1)

V textoch L1 sa spomedzi evidenčných markerov uplatňuje aj jednotka *údajne* typická pre publicistický štýl, ktorú však v textoch L2 medzi najfrekventovanejšími PMs nenachádzame.

Tretou skupinou sú tzv. expektačné markery, prostredníctvom ktorých hovoriaci potvrdzuje očakávanú pravdivosť alebo nepravdivosť propozičného obsahu (*dnes, samozrejme, prídem*). Expektačný marker *samozrejme* je v textoch L2 nadreprezentovaný (porov. jeho frekvenčnú distribúciu: v textoch L2 je zastúpený 508,34 i. p. m., v textoch L1 157,69 i. p. m.). V teoretických prácach sa niekedy v súvislosti s týmito jednotkami používa termín „boostery“ na označenie výrazových prostriedkov, ktorých funkciou je zdôrazniť silu, resp. istotu hovoriaceho týkajúcu sa platnosti propozície (porov. Holmes, 1990).

Expektačný marker *samozrejme* sa v textoch L2 často používa ako prostriedok argumentácie, pri budovaní vnútornej argumentačnej línie textu a zvažovaní

¹⁷ Úlohou tzv. boosterov je vyjadriť presvedčenie, istotu o správnosti propozičného obsahu, naopak, v prípade hedgingu ide o funkciu vyjadrenia pochybnosti, subjektívne motivovaného obmedzenia platnosti propozičného obsahu.

pozitív a negatív nejakého javu, pričom propozícia, ktorej je súčasťou, sa prezentuje ako zodpovedajúca všeobecnému očakávaniu, všeobecne akceptovateľnej mienke, napr.:

- (41) Ak dieťa verí tomu, že život je skvelá vec, bude to naozaj tak. *Samozrejme, zákazy majú miesto v živote dieťaťa.* (Ukrajina, B2)

Ostatné expektačné markery (napr. *prirodzene, pochopitelne*) nie sú v textoch L2 zastúpené.

Pokiaľ ide o pozíciu markerov epistemicity vo vetnej štruktúre, dané jednotky sa bez grafického vyčlenenia nemôžu realizovať vo finálovej pozícii. Chyby v textoch L2 často vznikajú nedodržaním tohto slovosledného pravidla, porov.

- (42) *Sme to vraj, čo jeme a ako žijeme.* (Rusko, B2) (TH: *sme vraj to*)

K markerom epistemicity patria okrem výrazov časticovej povahy aj ďalšie výrazové prostriedky, napríklad tvary kognitívnych a percepčných verb (*myslím, vidím*), ktoré plnia vo výpovediach evidenčnú funkciu (pozri bližšie Ivanová, 2016). Tieto verbá formálne vystupujú vo funkcii predikátu hlavnej (maticovej) vety, avšak z funkčno-sémantického hľadiska platí, že centrálnu ilokučnú funkciu (asertívnu) v tomto prípade vyjadruje formálne vedľajšia veta a hlavná veta plní subsidiárnu ilokučnú funkciu — jej funkciou je epistemicky kvalifikovať, resp. kvantifikovať propozičný obsah formálne vedľajšej vety (modifikovať „silu“ asertívnosti výpovede). V textoch L2 v takýchto prípadoch vznikajú chyby v dôsledku neadekvátneho zapustenia ďalšieho markera epistemicity (v príklade 43 ide o epistemický operátor *pravdepodobne*) do štruktúry hlavnej vety, hoci správne by sa mal realizovať ako súčasť vedľajšej vety, ktorej propozíciu kvantifikuje, porov.:

- (43) ... *pravdepodobne* si myslím že niekedy v roku 2020. (Srbsko, B2) (TH: *myslím (si), že pravdepodobne niekedy v roku 2020*)

Ďalšou chybou môže byť slovnodruhovú zámenu PM s formálne podobným a/alebo sémanticky blízkym výrazom, napr.:

- (44) *Môže* je to aj závislosť a možno ne je. (Bulharsko, B2) (TH: *možno* je to aj závislosť)

4.2.2 EVALUATÍVNE MARKERY

Evaluatívne markery slúžia na vyjadrovanie postoja hovoriaceho k propozičnému obsahu a na jeho kladné alebo záporné hodnotenie obsahu propozície.

K evaluatívnym markerom vyjadrujúcim záporné hodnotenie patria predovšetkým jednotky *škoda, žiaľ, bohužiaľ*. Tieto evaluatívne markery vyjadrujú pocitovú evaluáciu propozičného obsahu, konkrétne lútosť hovoriaceho vo vzťahu k obsahu propozície. Syntaktická realizácia evaluatívnych markerov má niekoľko podôb. Napr.

PM *škoda* sa môže uplatniť v iniciálovej pozícii ako súčasť komplexu s konjunkciou *že* (*škoda, že nie si veľkorysejší*), resp. môže dôjsť k vzniku syntetického tvaru z pôvodnej konštrukcie (*škodaže nie si veľkorysejší*). V textoch L2 sa tento marker realizuje v podobe samostatnej vety, pričom vetná štruktúra, ktorej propozičný obsah je evalúovaný, býva často elidovaná, porov.:

- (45) Filip nemôže prísť. Musí otasť doma. Má chorú priateľku. *Škoda*. Ale my určite prideme. (Kórejská republika, A1.1) (= škoda, že Filip nemôže prísť)

K markerom pozitívnej evaluácie patrí jednotka *konečne*, ktorá vyjadruje uspokojenie zo završenia deja, a *našťastie*, ktorá vyjadruje uspokojenie, radosť nad niečím. V textoch L2 sa však výraz *konečne* uplatňuje ako adverbiálne s významom „po uplynutí istého času“. Ako polyfunkčný PM môže plniť tranzitnú funkciu (*konečne aj oni sú ľudia*), resp. funkciu evaluatívneho markera (*Obzri sa! No konečne!*). Prípady, keď daná jednotka vystupuje ako evaluatívny marker, však v textoch L2 nie sú doložené. Ako tranzitný marker sa táto jednotka realizuje v iniciálovej pozícii: autor pomocou nej začleňuje vetu do predošlého kontextu s funkciou vysvetlenia či sumarizácie. Táto tranzitná funkcia sa spája vyjadrením významových odtienkov súhlasu, uspokojenia, resp. rezignácie, možno tu teda uvažovať o zmiešanom tranzitno-evaluatívnom význame jednotky, ktorá by do vetnej štruktúry mala byť zapojená voľne, porov.:

- (46) Diskusia na tému výchovy vždycky bude aktuálna, lebo ľudstvo neustále sa rozvíja a zväčšuje sa. *Konečne* nemôžeme povedať aký typ výchovy je správny. (Ukrajina, B2) (TH: *konečne*, nemôžeme povedať)

4.3 ILOKUČNÁ DOMÉNA

PMs, ktoré sa podieľajú na ilokučnom manažmente výpovede, slúžia ako indikátory pragmatických predpokladov realizácie rečového aktu, resp. ako indikátory ilokučných funkcií rečového aktu. Pokiaľ ide o pragmatické predpoklady realizácie rečového aktu, špeciálnu skupinu predstavujú tzv. afirmátory, ktoré signalizujú úprimnosť rečového aktu (tzv. podmienka úprimnosti, porov. Grepl & Karlík, 1998). Do druhej skupiny možno zaradiť PMs s funkciou modifikátorov ako konvencionalizovaných prostriedkov na vyjadrenie príslušnej ilokučnej funkcie rečového aktu, ktorých úlohou je „zaostriť“ (spolu s inými výrazovými prostriedkami) pozornosť na ilokučnú funkciu rečového aktu, teda spolupodieľať sa na jeho indikácii (porov. Nekula, 2017d).

4.3.1 AFIRMÁTORY

V rámci ilokučnej domény možno vymedziť PMs, ktorými sa vyjadruje úprimnosť ako jeden z pragmatických predpokladov realizácie rečového aktu.

V textoch L2 sa v tejto funkcii uplatňujú jednotky *naozaj*, *skutočne*, *vlastne*. Najširší ilokučný potenciál má PM *naozaj*. V textoch L2 sa daná jednotka uplatňuje najmä v rámci asertívnych rečových aktov ako výrazový prostriedok persúázie pri postulovaní tvrdenia, porov.:

- (47) Najprv, keď sme prišli tam, museli sme sa prevliecť. Dostali sme kabáty a helmy. *Naozaj* sme vyzerali, ako keby sme ozajstné pracovali v bani. (Ukraina, C1)

Okrem toho sa daný marker v textoch L2 môže uplatniť aj ako súčasť interogatívnych rečových aktov, a to najmä v rámci nepravých zisťovacích otázok, ktoré vyjadrujú pochybnosť hovoriaceho, porov.:

- (48) Hudobné a filmové festivaly, ktoré každoročne konajú v Krakove, vždy priťahujú k sebe mládež a študentov vysokých škôl, najmä ak sú zdarma. Ale je to *naozaj* dobrá cesta pre tých, ktorí chcú skutočne vychutnať kultúru? (Poľsko, B2)

Zriedkavo sa v textoch L2 daný marker uplatňuje v rámci expresívno-satisfaktívnych rečových aktov, napr. pri komunikačnej funkcii vyjadrenia pochvaly, porov.:

- (49) Bolo to *naozaj* skvelé! (Poľsko, B2)

Daná jednotka sa môže uplatniť aj v iných typoch rečových aktov (direktíva: *Ale naozaj* chcem, aby si požiadal otca o moju ruku., komisíva: *Naozaj* ti za to sľubujem, čo len budeš chcieť.), tieto prípady však v textoch L2 nie sú doložené.

Podobným funkčným diapazónom disponuje aj PM *skutočne*, ktorý sa však v textoch L2 uplatňuje takmer výhradne v rámci asertívnych rečových aktov, porov.:

- (50) Tento autor je dnes považovaný za výraznú osobnosť súčasnej slovenskej prózy, ktorý príznačnou formou svojich diel a neočakávanými otázkami vie dokázať, že *skutočne* patrí k špičkovej európskej literatúre. (Poľsko, C2)

V rámci asertívnych rečových aktov sa uplatňuje aj marker *vlastne*, porov.:

- (51) Ja sa *vlastne* nejako výrazne neodlišujem od priemerného človeka. (Rusko, B2)

4.3.2 MODIFIKÁTORY

Vzhľadom na to, že modifikačné PMs sa nezávisle od kontextu chápu ako viac-menej jednoznačné signály komunikačných (ilokučných) funkcií výpovedí, označujú sa niekedy ako modifikátory pragmatickej sily (porov. Nikula, 1996), resp. ako prostriedky indikovania ilokučnej sily (porov. Brown & Levinson, 1987). Vzhľadom na podiel, akým dané PMs prispievajú k signalizácii rečového aktu, možno modifikačné markery rozdeliť na konštitutívne a fakultatívne (subsidiárne). Ku konštitutívnym ilokučným operátorom zaraďujeme želacie (optatívne, preferenčné) markery, ktoré sú obligatórnou súčasťou modálneho typu želacej vety, napr.:

- (52) *Nech* sa stratím v úzkých uličkách Bratislavy či Banskej Bystrice, a prečo nie aj v Tatrách. (Bulharsko, C1)

Optatívnym je aj PM *hlavne* (*hlavne, aby nebola vojna*), táto jeho funkcia však v textoch L2 nie je doložená.

Ako subsidiárne hodnotíme tie výrazové prostriedky, ktoré nie sú obligátnou súčasťou komunikačných výpovedných foriem rečových aktov, ale spolupodielajú sa fakultatívne na signalizovaní príslušnej komunikačnej funkcie, napr. *Len si pekne sadnite!* (direktívny rečový akt), *To ma chceš nechať samu?* (expresívny rečový akt, výčitka), *Pokojne si zapáľte!* (permisívny rečový akt). Tie prípady, v ktorých ide o bezprostredné vyjadrenie vzťahu k adresátovi, budeme analyzovať v rámci interpersonálnej domény, porov. 4.4.

Z PMs, ktoré nachádzame v textoch L2, môže ilokučnú funkciu plniť výraz *ale* (zosilnené hodnotenie v rámci expresívnych a satisfaktívnych rečových aktov, napr. *To je ale servis!*), *čo* (zosilnená miera vo zvolaciach výpovediach, napr. *čo ten má peňazí!*), *predsa* (zosilnené konštatovanie v rámci asertívneho rečového aktu, napr. *predsa ju nemôžem doma nechať samu*). Na základe manuálnej kontroly dát však možno konštatovať, že funkcia modifikačných markerov sa pri daných jednotkách v textoch L2 neuplatňuje, výnimku predstavuje len PM *predsa*:

(53) Ich psychcké zdravie je *predsa* najdôležitejšie. (Poľsko, B1)

4.4 INTERPERSONÁLNA DOMÉNA

V rámci interpersonálnej domény sa prostredníctvom PMs signalizuje vzťah medzi účastníkmi komunikačného procesu. Tieto markery tak plnia jednak apelovú, konatívnu, resp. voluntatívnu funkciu (signalizujú vôľu hovoriaceho smerom k adresátovi), jednak rezponzívnu funkciu (vyjadrujú reakciu hovoriaceho na interogatívny rečový akt interlokútora).

4.4.1 APELOVÉ MARKERY

Apelové (voluntatívne) PMs predstavujú výrazové prostriedky na vyjadrenie vôľového úsilia smerom k adresátovi v rámci jednotlivých rečových aktov, napr.:

- i) nepravá zisťovacia otázka s funkciou výčitky (*čo si sa zbláznil?*),
- ii) pobádania (*dobrá správa, čo?*)
- iii) výzva (*nech si už preč!, len choď!*),
- iv) uisťovanie (*určite to urob!*) a pod.

Na základe kontaktovej funkcie tieto jednotky vymedzujeme v rámci interpersonálnej domény, bolo by však možné analyzovať ich aj ako prípady modifikátorov v rámci ilokučnej domény.

Apelovú funkciu môžu plniť vybrané polyfunkčné jednotky *len, však, tak, no*, ktoré sa realizujú v rámci direktívnych rečových aktov ako podporné prostriedky na vyjadrenie komunikačnej funkcie výzvy, tieto prípady však v textoch L2 nie sú doložené. Jedným z dôvodov môže byť aj fakt, že ide o komunikačné funkcie, ktoré sa typickejšie uplatňujú v dialogických typoch textov, ktoré sú v písanom korpuse zastúpené

v menšej miere. Marker však sa v textoch L2 uplatňuje (okrem tranzitnej funkcie) aj ako výrazový prostriedok na vyjadrenie pobádania v rámci tzv. vetného dôvetku v pozícii formálne samostatnej mennej vety, porov.:

- (54) Nemyslím si, že žiadam príliš veľa o ideálnu dovolenku, však? (Rumunsko, A2.2)

Centrálnym markerom na realizáciu direktívnej funkcie výzvy je v textoch L2 operátor *nech*, ktorý je výrazovým prostriedkom na vyjadrenie tzv. nepriameho imperatívu. Vo vetnej štruktúre sa spája s prezétnymi formami verb a z tohto hľadiska teda funguje ako konštitutívny prostriedok na vyjadrenie výzvy, porov.:

- (55) *Nech* jú Dadli prinesie. (Bulharsko, C1)

Ostatné markery majú v komunikačnej výpovednej schéme direktívneho aktu len subsidiárnu funkciu a voluntatívna modálnosť je v nich vyjadrená primárne obligatórnou imperatívnou formou (*veď už daj pokoj!, radšej mi nechod' na oči*). Toto rozlišovanie konštitutívnych a fakultatívnych PMs so subsidiárnou funkciou môže u nerozdaných hovoriacich klásť zvýšené nároky na osvojenie. Z toho dôvodu v textoch L2 vznikajú chyby, a to v prípade, keď hovoriaci použije voluntatívny PM so subsidiárnou funkciou ako výhradný indikátor komunikačnej funkcie (namiesto obligatórneho imperatívu, resp. namiesto konštitutívneho PM), porov.:

- (56) *Radšej* rodičia naučia ako funguje dospelý život ako potom sám sa stretne s tvrdou realitou. (Ukrajina, B2) (TH: *radšej* nech rodičia naučia/rodičia, *radšej* naučte...)

Značne ukotvený je v textoch L2 zdvorilostný marker *prosím*, ktorý v rámci direktívneho rečového aktu slúži na vyjadrenie prosby, pričom sa objavuje najmä v štylizovaných dialógoch, porov.:

- (57) Pacient: Dakujem, vpravo hore. Zubár: otvorte ústa, *prosím*. (Nemecko, A1.2)

4.4.2 RESPONZÍVNE MARKERY

Funkciou responzívnych PMs je negociovať vzťahy medzi participantmi komunikačného procesu v zmysle vyjadrenia reakcie hovoriaceho na základe apelu interlokútora. V slovenčine majú responzívne markery formu samostatných jednočlenných viet.

V textoch L2 sú centrálnymi responzívnymi markermi jednotky *áno* (na vyjadrenie afirmácie, súhlasu) a *nie* (na vyjadrenie negácie, odmietnutia), podobne ako v textoch L1. Tieto responzívne markery sa používajú predovšetkým v štylizovaných dialógoch, resp. v argumentačných typoch textov s vnútornou argumentačnou líniou pri zvažovaní alternatív, porov.:

- (58) A práve preto nič sa aj nemení, pretože každý si tak myslí a nič nerobí. *Áno*, z jedného hľadiska je nezmyselné triediť odpad, keď ani existuje špeciálne miesto na jeho zber, ale to už otázka iného stupňa. (Ukrajina, B2)

Polyfunkčný je PM *no*, ktorý môže mať aj rezponzívnu funkciu (*Prídeš? — No!*), tá však v textoch L2 nie je doložená (vzhľadom na prevahu monologických textov).

5. ZÁVERY

Výskum PMs v akvizičnom korpuse slovenčiny ako cudzieho jazyka *errkorp-pilot* a jeho porovnanie s referenčným korpusom rodených hovoriacich *prim-9.0-sane* ukázal tieto tendencie:

i) Celkovo je frekvenčná distribúcia PMs v písaných textoch L2 nižšia v porovnaní s distribúciou PMs v textoch L1, ako dôležité sa však ukazuje porovnávanie zastúpenia markerov v textoch L2 a L1 nie ako celku ani ako individuálnych jednotiek, ale vzhľadom na jednotlivé funkčno-sémantické podskupiny.

ii) V porovnaní s referenčným korpusom písaných textov rodených hovoriacich sú vybrané PMs, resp. vybrané funkčno-sémantické triedy PMs podreprezentované, platí to napr. pre funkčno-sémantickú triedu evidenčných markerov v rámci propozičnej domény, resp. pre apelové markery v rámci interpersonálnej domény (čo môže byť podmienené aj typom textov, ktoré majú predovšetkým monologický charakter).

iii) Naopak, v porovnaní s referenčným korpusom písaných textov rodených hovoriacich sú vybrané PMs, resp. vybrané funkčno-sémantické triedy PMs v textoch L2 nadreprezentované; na nižších referenčných úrovniach sú to v rámci textovej domény najmä tranzitné markery s kontinuačnou, adverbatívnu a kauzálnologickou sémantikou, napr. PMs *tiež*, *taktiež*, *a*, *lebo* (možným vysvetlením tohto stavu je nižšia syntaktická kompetencia študentov a tendencia tvoriť syntakticky simplexnejšie útvary, v dôsledku čoho sa pôvodné konjunkcie prehodnocujú na iniciálové tranzitné markery); v rámci propozičnej domény sú nadreprezentované expektačné markery a epistemické markery istoty vo funkcii tzv. boosterov, napr. PMs *samozrejme*, *určite*, *nepochybne* (to koreluje so zisteniami z iných výskumov, podľa ktorých je v textoch L2 boosting častejším javom ako hedging).

iv) Pokiaľ ide o referenčné úrovne, korpusové dáta potvrdzujú rastúce zastúpenie PMs na vyšších úrovniach, pričom počet PMs kulminuje na úrovni B2 a potom postupne klesá (čo možno vysvetliť aj odborným charakterom textov, ktoré pribúdajú na vyšších referenčných úrovniach).

v) Pri opise fungovania PMs v akvizičnom korpuse zohráva dôležitú úlohu aj ich vyčlenenie do jednotlivých funkčno-sémantických tried v rámci textovej, propozičnej, ilokučnej a interpersonálnej domény, ukazuje sa totiž, že v rámci vymedzených funkčno-sémantických podskupín sa zvyčajne jeden PM profiluje ako centrálny a ostatné markery v rámci triedy majú zvyčajne periférne postavenie (napr. v skupine rámcových markerov sa v textoch L2 identifikácia primárne vyjadruje PM *čiže*, exemplifikácia PM *napríklad*, sumarizácia PM *proste* a pod.).

vi) Pri polyfunkčných PMs platí v textoch L2 výrazná tendencia k redukovaniu polyfunkčnosti v medzijazyku študentov, akvizícia PM prebieha od tej pragmatickej funkcie, ktorá je pre danú jednotku centrálna a ktorá sa v dátach uplatňuje najčastejšie, pričom ostatné funkcie polyfunkčného markera sú v textoch zastúpené okrajovo (napr. centrálna funkcia PM *aj* v textoch L2 je fokusačná, tranzitná je zriedkavá, naopak, centrálna funkcia PM *ale* je tranzitná, fokusačná a modifikačná funkcia sú dátach nedoložené).

K najčastejším chybám pri použití PMs patria chyby (pozri bližšie Kotková, 2017):

(i) lexikálne, konkrétne

- a) zámena so sémanticky blízkym PM (napr. zámena markerov *už* a *ešte*),
- b) zámena s formálne podobným PM (napr. zámena markerov *až* a *aj*),
- c) slovnodruhová zámena PM s formálne podobným a/alebo sémanticky blízkym výrazom (napr. zámena markera *možno* s výrazom *môže*, zámena markerov s opačnou polaritou, napr. *aj* a *ani*),
- d) zámena s pragmaticky blízkym PM (napr. použitie subsidiárneho voluntatívneho PM *radšej* s indikatívnym tvarom verba, bez obligatórnych indikátorov direktívnej ilokučnej funkcie vo forme imperatívu),
- e) redundantné použitie PMs;

(ii) syntaktické chyby, konkrétne

- a) nesprávny slovosled daný iniciálovou realizáciou enklitického PM (napr. enklitický adverbatívny marker *však*),
- b) neadekvátne zapustenie PM do vetnej štruktúry z hľadiska jeho fokalizačného dosahu (typické pre markery intenzity a fokusátory),
- c) nesprávny slovosled fokalizovaného komplexu s PM (typický pre fokusátory),
- d) neadekvátne zapustenie PM v rámci súvetnej štruktúry v prípade kumulovaných PMs (napr. kumulácia dvoch markerov epistemicity *pravdepodobne si myslím, že...*),
- e) nesprávny slovosled daný finálovou realizáciou PMs s voľnou realizáciou bez grafického vyčlenenia (typický pre markery epistemicity a evaluatívne markery, napr. marker *vraj*).

Vzhľadom na obmedzený rozsah korpusových dát, ktoré sme mali k dispozícii, ostáva výskum PMs v textoch slovenčiny ako L2 naďalej bádateľskou výzvou, ktorá si bude vyžadovať ďalšie spresnenia, najmä pokiaľ ide o 1) verifikáciu korpusových zistení na materiáli rozsiahlejšieho a reprezentatívnejšieho akvizičného korpusu, 2) detailnejšie zhodnotenie funkcie PMs v rámci jednotlivých funkčno-sémantických podskupín, 3) porovnanie komunikačno-pragmatického potenciálu a špecifík PMs v písaných a hovorených prejavoch študentov slovenčiny ako L2, 4) zmapovanie vývojových vzorcov akvizície PMs na základe longitudinálnych výskumov, 5) komparáciu dát z textov L2 s dátami získanými z komparatívneho korpusu slovenčiny ako L1 (napr. eseje, argumentačné texty vysokoškolských študentov ako rodených hovoriacich).

PodĎakovanie

Chceme sa poĎakovať obom anonymným recenzentom za starostlivé preĎítanie a pripomienkovanie textu. Za všetky prípadné nedostatky nesieme vlastnú zodpovednosť.

Táto štúdia vznikla ako súčasť riešenia projektu APVV-19-0155 Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku na báze akvizičného korpusu.

POUŽITÉ JAZYKOVÉ ZDROJE

Slovenský národný korpus — prim-9.0-sane. (2020).
Dostupné z <http://korpus.juls.savba.sk>.

Slovenský národný korpus — errkorp-pilot. (2021).
Dostupné z <http://korpus.juls.savba.sk>.

LITERATÚRA

Aijmer, K. (2013). *Understanding Pragmatic Markers: A Variational Pragmatic Approach*. Edinburgh University Press.

Aijmer, K., & Simon-Vandenberg, A.-M. (Eds.). (2006). *Pragmatic Markers in Contrast*. Elsevier Ltd.

Aijmer, K., & Simon-Vandenberg, A.-M. (2007). *The Semantic Field of Modal Certainty. A Corpus-Based Study of English Adverbs*. Mouton de Gruyter.

Aijmer, K., & Simon-Vandenberg, A.-M. (2011). Pragmatic markers. In J. Zienkowski, J.-O. Östman & J. Verschueren (Eds.), *Discursive Pragmatics* (s. 223–247). Benjamins.

Alonso-Almeida, F., & Álvarez-Gil, F. J. (2021). The discourse markers *indeed, in fact, really* and *actually* and their Spanish equivalents in economy. *Revista de Lingüística y Lenguas Aplicadas*, 16(1), 11–23.

Bardovi-Harlig, K. (1999). The interlanguage of interlanguage pragmatics: A research agenda for acquisitional pragmatics. *Language Learning*, 49(4), 677–713.

Bazzanella, C. (2006). Discourse markers in Italian: Towards a 'compositional' meaning. In K. Fischer (Ed.), *Approaches to Discourse Particles* (s. 449–464). Elsevier.

Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness. Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press.

Buyse, L. (2010). *Discourse Marker so in Native and Non-native Spoken English* Unpublished doctoral dissertation. Universiteit Gent.

Buzássyová, K., & Jarošová, A. (Eds.) (2006). *Slovník súčasného slovenského jazyka. A–G*. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

Cvrček, V. & kolektív autorů (2010). *Mluvnice současné češtiny*. Karolinum .

Čermák, F. (2008). Partikule, jejich syntagmatika a kumulace v mluvené češtině. In M. Kopřivová & M. Waclawicová (Eds.), *Čeština v mluveném korpusu* (s. 63–74). Nakladatelství Lidové noviny.

Čermáková, A., Jílková, L., Komrsková, Z., Kopřivová, M., & Poukarová, P. (2019). Diskurzívní markery. In J. Hoffmannová, J. Homoláč & K. Mrázková (Eds.), *Syntax mluvené češtiny* (s. 244–376). Academia.

Dik, S. C., Hengeveld, K., Vester, E., & Vet, C. (1990). The hierarchical structure of the clause and the typology of adverbial satellites. In J. Nuyts, M. A. Bolkestein & C. Vet (Eds.), *Layers and Levels of Representation in Language Theory* (s. 25–70). John Benjamins.

Efstathiadi, L. (2010). The use of epistemic markers as a means of hedging and boosting in the discourse of L1 and L2 speakers of Modern Greek: A corpus-based study in informal letter-writing. *Themes in Science and Technology Education*, 3(1–2), 181–206.

Fraser, B. (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6(2), 167–190.

Fraser, B. (1999). What are discourse markers? *Journal of Pragmatics*, 31(7), 931–952.

- Fedriani, C., & Sansó, A. (2017). *Pragmatic Markers, Discourse Markers and Modal Particles. New perspectives*. John Benjamins.
- Ghezzi, C. (2014). The development of discourse and pragmatic markers. In C. Ghezzi & P. Molinelli (Eds.), *Discourse and Pragmatic Markers from Latin to Romance Languages* (s. 10–26). Oxford University Press.
- Granger, S., & Tyson, S. (1996). Connector usage in the English essay writing of native and non-native EFL speakers of English. *World Englishes*, 15(1), 17–27.
- Grepl, M., & Karlík, P. (1998). *Skladba češtiny*. Votobia.
- Grepl, M., & Nekula, M. (2017). Epistémická částice. In P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z https://www.czechency.org/slovník/EPISTÉMICKÁ_ČÁSTICE.
- Hatzitheodorou, A. M., & Mattheoudakis, M. (2006). *The Greek corpus of advanced learner English (GRICLE): An electronic database of written discourse*. Paper presented at the 30th International Conference on Functional Linguistics, Cyprus.
- Holmes, J. (1990). Hedges and boosters in women's and men's speech. *Language and Communication*, 10(3), 185–205.
- Hu, C., & Li, Y. (2015). Discourse connectives in L1 and L2 argumentative writing. *Higher Education Studies*, 5(4), 30–41.
- Huang, L. F. (2011). *Discourse Markers in Spoken English: A Corpus Study of Native Speakers and Chinese Non-native Speakers*. University of Birmingham.
- Hyland, K., & Milton, J. (1997). Qualification and certainty in L1 and L2 students' writing. *Journal of Second Language Writing*, 6(2), 183–205.
- Ivanová, M. (2016). O niektorých sémantických a syntaktických špecifikách evidenčných výrazových prostriedkov v slovenčine. *Slovenská reč*, 81(5–6), 282–303.
- Ivanová, M., Kyseľová, M., & Gálisová, A. (2021). Acquiring word order in Slovak as a foreign language: Comparison of Slavic and Non-Slavic learners utilizing corpus data. *Jazykovedný časopis*, 72(2), 353–370.
- Jarošová, A. (Ed.) (2015). *Slovník súčasného slovenského jazyka. M–N*. Veda, vydavateľstvo SAV.
- Jarošová, A., & Buzássyová, K. (Eds.) (2011). *Slovník súčasného slovenského jazyka. H–L*. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Kačala, J., Pisárčiková, M., & Považaj, M. (Red.) (2003). *Krátky slovník slovenského jazyka*. (4. dopl. a upr. vyd.). Veda.
- Karlík, P. (2017). Větné adverbíale. In P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z https://www.czechency.org/slovník/VĚTNÉ_ADVERBIÁLE.
- Kasper, G., & Schmidt, R. (1996). Developmental issues in interlanguage pragmatics. *Studies in Second Language Acquisition*, 18(2), 149–169.
- Kilgarriff, A., Baisa, V., Bušta, J., Jakubíček, M., Kovář, V., Michelfeit, J., Rychlý, P., & Suchomel, V. (2014). The Sketch Engine: Ten years on. *Lexicography*, 1(1), 7–36.
- Kotková, R. (2017). Čeština nerodilých mluvčích s mateřským jazykem neslovanským. Univerzita Karlova v Praze.
- Molinelli, P. (2018). Different sensitivity to variation and change: Italian pragmatic marker *dai* vs. discourse marker *allora*. In S. P. Bordería & O. L. Lamas (Eds.), *Beyond Grammaticalization and Discourse Markers* (s. 271–303). Brill.
- Mullan, K. (2010). *Expressing Opinions in French and Australian English Discourse: A Semantic and Interactional Analysis*. John Benjamins.
- Müller, S. (2005). *Discourse Markers in Native and Non-native English Discourse*. John Benjamins.
- Nekula, M. (2017a). Částice. In P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/ČÁSTICE>.
- Nekula, M. (2017b). Intenzifikační částice. In P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z https://www.czechency.org/slovník/INTENZIFIKAČNÍ_ČÁSTICE.
- Nekula, M. (2017c). Přibližnostní částice. In P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník*

- čestiny. Dostupné z https://www.czechency.org/slovník/PŘIBLIŽNOSTNÍ_ČÁSTICE.
- Nekula, M. (2017d). Modifikační částice. In P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z https://www.czechency.org/slovník/MODIFIKAČNÍ_ČÁSTICE.
- Nikula, T. (1996). *Pragmatic Force Modifiers. A Study in Interlanguage Pragmatics*. University of Jyväskylä.
- Ocelák, R. (2013). Sémantické škály a skalární modifikátory v češtině. *Slovo a slovesnost*, 74(2), 110–134.
- Petr, J. (Ed.) (1986). *Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví*. Academia.
- Ran, Y. (2010). Approximative expressions and their loose uses in Chinese. In G. Kaltenböck, W. Mihatsch & S. Schneider (Eds.), *New Approaches to Hedging* (s. 123–164). Emerald Group Publishing.
- Romero-Trillo, J. (2002). The pragmatic fossilization of discourse markers in non-native speakers of English. *Journal of Pragmatics*, 34(6), 769–784.
- Rosen, A., Hana, J., Hladká, B., Jelínek, T., Škodová, S., & Štindlová, B. (2020). *Compiling and Annotating a Learner Corpus for a Morphologically Rich Language. CZESL, a Corpus of Non-Native Czech*. Karolinum.
- Ružička, J. (Ved. red.) (1966). *Morfológia slovenského jazyka*. Vydavateľstvo SAV.
- Šimková, M. (2001). O lexikálnom význame částíc. *Slovenská reč*, 66(1), 37–51.
- Tanghe, S. (2016). Position and polyfunctionality of discourse markers: The case of Spanish markers derived from motion verbs. *Journal of Pragmatics*, 93(1), 16–31.
- Veselý, V. (2009). Lexikální sémantika neurčitých kvantifikátorů v současné češtině. *Slovo a slovesnost*, 70(3), 175–192.
- Wilson, D., & Sperber, D. (2012). *Meaning and relevance*. Cambridge University Press.
- Zuloaga, M. B. (2017). Topic-shift discourse markers in L2 Italian: Paths of acquisition by Spanish speakers. *Language, Interaction and Acquisition*, 8(2), 173–203.

Martina Ivanová | Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
 <martina.ivanova@unipo.sk>